

Mårten Schultz
Professor i civilrätt
marten@schultzjuridik.se

Utlåtande i mål rörande förtal

Inledning

Jag har av advokaten Tomas Olsson blivit ombedd att skriva ett yttrande inför hovrättsprövningen av ett förtalsmål mot Mats Dagerlind. Dagerlind är ansvarig utgivare för webbpublikationen Samnytt, som har ett utgivningsbevis. Förtalsmålet har sin grund i uttalanden i Samnytt.

Det här är ett speciellt mål att skriva ett yttrande i eftersom det finns en så tydlig koppling till en politisk debatt och det har dessutom en speciell bakgrund. I samband med tingsrättsdomen skrev jag några reflektioner på Twitter kring utgången. Andemeningen kan sägas ha varit att jag var tveksam till om utfallet av bedömningen av de två utsagor som underkastades domstolens och juryns prövning hade blivit likadan om det varit Aftonbladet och inte Samnytt som publicerat dem.

Jag är fullt medveten om att Samnytt är en annan typ av publikation än Aftonbladet. Jag har själv varit föremål för Samnytts negativa skrivelser vid flera tillfällen. Det har fört med sig en helt annan typ av "svans" än vad skrivelser i traditionella medier gör – inte sällan reaktioner som utgör brott. Men det är i ytterligheterna som principfastheten visar sig, tänkte jag, när jag skrev mina kommentarer. Det är dessa synpunkter som i utvecklad form ligger till grund för förevarande korta yttrande.

Förtalsansvaret

Förtalsregeln i 5 kap. 1 § brottsbalken (BrB) har följande lydelse: "Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter." I regelns andra stycke finns en ansvarsfrihetsmöjlighet: "Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den, skall ej dömas till ansvar."

Det skyddade intresset i regeln är primärt ryktet, anseendet. Det är skyddet för vad andra kan anse om brottsoffret som är regelns kärna, inte offrets egna upplevelser eller känslor. Privatlivet *per se* är således inte föremålet för skyddet. I praktiken har dock förtalsregeln tolkats som ett skydd även för integriteten, i viss utsträckning, vilket hänger ihop med det svaga integritetsskyddet i svensk straffrättstradition. Ett exempel på detta är NJA 1992 s. 594, där Högsta domstolen gjorde – måste man säga – en extensiv tolkning av regeln som idag kan betraktas som principiellt tveksam även om utgången ur rättspolitisk synvinkel var rimlig (enligt min personliga mening).

Förtalsregeln var ganska nyligen föremål för översyn i ett lagstiftningsarbete, se SOU 2017:6, Integritet och straffskydd. I denna del ansåg regeringen inte att några förändringar skulle göras (prop. 2016/17:222, s. 65 ff.). Förtalsregeln ändrades således

inte i den omfattande reformen av integritetsrelaterade regler i brottsbalken som riksdagen beslutade om 2017.

Förtal i teknisk mening föreligger redan när någon pekat ut en annan person som brottslig eller klandervärd på ett sätt som är ägnat att påverka den utpekades rykte.¹ Även om man pekar ut någon som brottslig eller på andra sätt som sämre slipper man ansvar om det var *försvarligt* att uttrycka sig på det sätt som skedde. Det är många gånger självklart. Det kan till exempel vara så att en tidning skriver om en fällande morddom och namnger den dömda – en sådan publicering är många gånger, i princip alltid, försvarlig.

Närmare bestämt säger regeln att man undgår ansvar, trots att man spridit något som är förtal i teknisk mening, om man var skyldig att uttala sig eller om det annars varit försvarligt att uttala sig i saken. Det krävs i dessa fall därutöver att uppgiften antingen varit sann, eller att den som spridit den haft "skälig grund" för att tro att den var sann.

Bedömningen görs därmed i tre led:

- 1) Först provas om någon lämnat en uppgift om att någon annan är brottslig eller klandervärd, på ett sätt som får den utpekade att framstå som sämre för sin omgivning. (Förtal i teknisk mening.) Det krävs härvid att det rör sig om en sakuppgift och inte ett värdeomdöme.
- 2) Därefter provas om det var försvarligt att lämna den uppgift som var förtal i teknisk mening.
- 3) Slutligen provas om uppgiften var sann, eller om det fanns rimlig anledning att tro att den var sann.

Detta innebär att om det anses att det inte var försvarligt att uttala att någon var brottslig eller klandervärd så kommer man aldrig fram till det tredje ledet. Det görs enligt den förhärskande mening ingen självständig bedömning av sanningen alls i dessa fall. Kan man inte inom *försvarlighetsbedömningen* beakta om uppgiften är sann? Frågan är alltså om en domstol vid prövningen av försvarligheten kan baka in sanningsrekvisitet. Alternativet är alltså att prövningen ska utföras i två skilda led där försvarlighetsbedömningen görs först och helt utan hänsyn till om uppgiften var sann eller inte och först därefter provas om uppgiften var sann (eller det fanns skäl att tro att den var sann). Regelns ordalydelse talar för två separata prövningar och att försvarlighetsprövningen ska göras utan hänsyn till om uppgiften var sann eller falsk. Det är även så som regeln har används av domstolarna i flera #metoo-relaterade förtalsmål.

Bedömning av förevarande fall

---

¹ Förtalsregeln är alltså ett objektiva farabrott. Det krävs inte att någon i praktiken påverkats i sin syn på den utpekade.

Är de två uttalanden som domstolen bedömt sakuppgifter?

En förutsättning för förtalsansvar är att den påstått ansvariga har lämnat en sakuppgift som kan vara sann eller falsk. De två uppgifter som tingsrätten har bedömt är "Misstänkt jihadist blev journalist på Dagens Nyheter" och "Frågorna gäller vad slags journalistik och/eller annan verksamhet som Saeed ägnat sig åt för att komma i åtnjutande av Al-Nusra-frontens och al-Qaidas beskydd och gunst".

Det första påståendet är enligt min mening en uppgift av det slaget som borde kunna utgöra förtal. Den namngivna journalisten beskrivs som misstänkt jihadist vilket får betraktas som en synonym till extremist eller terrorkramare. Jag är dock inte säker på att denna min inställning är förenlig med hur domstolarna tolkat gällande rätt under senare tid.

I en dom från Hovrätten för Västra Sverige, 30/9-2021, i mål B 1865-20 prövades förtalsansvar för en kommunpolitiker, Ann-Sofie Hermansson, som på sin blogg omtalat två namngivna personer som "extrema röster, extremister, att de försvarat terrorister och att de avfärdat antiterrorinsatser mot bl.a. IS-krigare, favoritextremister, samt icke-demokrater". Ann-Sofie Hermansson refererade även i några av inläggen till "fascister och nazister". (Bloggen hade inte utgivningsbevis vid tillfället och föll inte heller på annan grund skydd under yttrandefrihetslagen.)

Hovrätten friade Hermansson från ansvar. Domstolens slutsats var att uttalandena var "rena värdeomdömen". I denna bedömning väger hovrätten in faktorer som talar för att yttrandefriheten och intresset av en fri och öppen debatt bör ha försteg framför det skydd som förtalsregeln ger (vilket hovrätten beskriver i termer av skydd för "den personliga integriteten"; skyddet för äran nämns inte i sammanhanget).

Vidare skriver hovrätten följande: "Att i en offentlig debatt uttrycka att någon har extrema åsikter, att denne är extremist eller är icke-demokrat är tydliga exempel på omdömen som inte är straffbara som förtal. På samma sätt förhåller det sig med uttryck som likställer någon med att vara fascist eller nazist."

Hovrättens dom har redan givit effekter på rättstillämpningen på tingsrättsnivå. I en dom från Blekinge tingsrätt 13/12-202, B 2427-21,1 finns ett resonemang om värdeomdömen som är väldigt likt hovrättens. I tingsrättens domskäl finns även följande formulering: "Att i en offentlig debatt uttrycka att någon har extrema åsikter, att denne är extremist eller är icke-demokrat är tydliga exempel på omdömen som inte är straffbara som förtal. På samma sätt förhåller det sig med uttryck som likställer någon med att vara fascist eller nazist."

Hovrättens dom i Hermansson-målet överklagades till Högsta domstolen (HD). Jag skrev själv, i egenskap av ordförande för organisationen Institutet för Juridik och Internet, IJI, ett "stödbrev" – ett s.k. amicus-brev – där IJI framhöll att hovrättens formulering av förtalsansvarets innebörd inte verkade förenlig med hur vi (som arbetar med förtalsfrågor som expertorganisation i snart tio år) tolkat rättsläget. HD beviljade inte prövningstillstånd. Om hovrättens dom härvidlag återspeglar rättsläget kan knappast Dagerlind anses ha uttryckt något sakomdöme genom denna rubrik, även om jag för egen del – som sagt – finner denna slutsats märklig. Det kan härvid framhållas att även om förtalsregeln som används för utgivaransvaret är samma som för det personliga ansvaret

för t.ex. uttalanden i sociala medier – Hermanssons blogg hade inget utgivningsbevis – så är i praktiken enligt min mening utgivaransvaret snävare. På det särskilt grundlagsskyddade området skyddas en ansvarig utgivare mer än den som t.ex. skriver något i sociala medier – dels genom rättegångsordningen men även genom hur bedömningen sker och den instruktion som juryn får inför bedömningen.

Ovanstående synpunkter gör sig även – och med större tyngd – gällande avseende det andra påståendet. Här ställer Samnytt och Dagerlind en fråga. Frågan är i och för sig insinuant och måste läsas i sitt sammanhang. Det svenska förtalsansvaret är inte så fyrkantigt konstruerat så att det går att ärekränka människor genom en enkel omformuleringsoperation. Sakpåståenden som "N.N. slår sin hustru!" blir inte acceptabla enbart för att de förändras till formen av en fråga – "Har N.N. slagit sin hustru?"

I detta sammanhang är jag dock inte säker på att det är en korrekt bedömning att se frågan om "beskydd och gunst" som ett påstående om att DN-medarbetaren är "brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt". Jag läser för egen del frågeställningen mer som en invändning med innebörden att journalisten kan ha gjort eftergifter i förhållande till extremistgrupperna, eller att hans journalistik varit undfallande gentemot dem. Jag är i vart fall inte säker på att sådana insinuationer – särskilt i ljuset av de citat som ovan gjordes – ska betraktas som sakpåståenden.

Är dessa uppgifter om att den utpekade är brottslig eller klandervärd?

Att peka ut någon som jihadist måste rimligen vara ett utpekande av någon som åtminstone klandervärd. Saeed Alnahhal kan objektivt sett antas drabbas av omgivningens missaktning genom att han pekas ut som en islamistisk extremist.

Vad gäller det andra påståendet är saken inte lika säker, vilket antytts redan i föregående avsnitt. Det kan i och för sig antas att åtminstone Samnyttts läsare reagerar negativt på uppgifterna. Kravet på utsättande för annans missaktning är i och för sig uppfyllt. Men beror det på att Saeed Alnahhal i detta uttalande faktiskt och konkret pekas ut som klandervärd – något påstående om brott kan inte gärna läsas in där – eller beror det mer på att Samnytt i denna del ägnar sig åt det som numer ofta kallas för dog whistling: "a coded message communicated through words or phrases commonly understood by a particular group of people, but not by others".² Sådana uttalanden kan i och för sig i vissa sammanhang utgöra utpekanden om att någon är klandervärd.

Förtal handlar om kontext. Om jag säger på ett möte med Ung Vänster att en medlem i ungdomsförbundet är en stark försvarare av aborträtten så är det inte förtal (i allmänhet) men det kan vara det om jag säger samma sak på ett möte i en kristen/muslimsk församling som på religiösa grunder är helt emot abort. Samtidigt finns det rimligen någon gräns för hur mycket man kan läsa mellan raderna.

Förtalsansvaret innebär en inskränkning av yttrandefriheten. Inskränkningen är av straffrättsligt slag, vilket innebär att rättssäkerhetskrav gäller med s.a.s. "full

---

² Citerat från Meriam-Websters uppslagsverk. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/dog-whistle-political-meaning>

styrka”.³ Det är sammantaget inte för mig helt klart att det andra uttalandet ska betraktas som ett påstående om att Saeed Alnahhal är klandervärd i sitt levnadssätt.

Är uppgifterna försvarliga?

Min viktigaste invändning mot domen mot Mats Dagerlind tar sikte på försvarlighetsbedömningen. Samnytt har ett utgivningsbevis och har därmed ur rättslig synvinkel samma skydd av yttrandefrihetsgrundlagen som traditionella medier. Texten måste betraktas som någon form av nyhetsförmedling av granskande slag. Saeed Alnahhal får i det här sammanhanget betraktas inte bara som en offentlig person utan även som en maktbärande. Han är i och för sig inte allmänt känd på det sätt ett statsråd eller vissa höga tjänstemän är men han har arbetat för landets största morgontidning och i denna roll utövat inflytande. Betydelsen av att kunna diskutera hans roll på DN är därför stor.

I denna del av bedömningen ska inte vägas in huruvida uppgifterna är eller kan vara sanna. Är det försvarligt av Samnytt/Dagerlind att publicera dessa uppgifter om man inte alls väger in att uppgifterna är eller kan vara falska? För mig framstår det som tydligt att svaret på denna fråga är jakande. Det blir tydligast att om man hypotetiskt utgår från att uttalandena säger något om verkligheten, d.v.s. man utgår från att en medarbetare i Dagens Nyheter har jihadistiska åsikter och att han har alltför nära band till islamistiska extremister.

Om en islamist har nästlat sig in på DN och använder sig av tidningen för att förändra narrativet kring extrema terrorgrupper så är det något som har ett enormt allmänintresse. Som en jämförelse – man ska i och för sig alltid vara försiktig med jämförelser men här kan det finnas ett värde – så kan man tänka sig att rollerna är omvända och DN:s journalister hade uttryckt misstankar om att högerextremister nästlat sig in på Samnytt. En sådan granskning hade varit relevant. Reglerna måste härvid betraktas på samma sätt oavsett om den ansvariga utgivaren är Peter Wolodarski eller Mats Dagerlind.

Är de sanna?

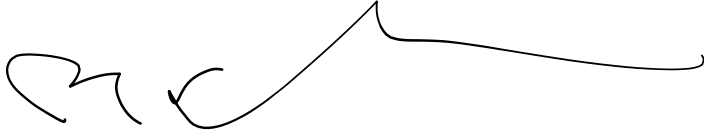
Mot bakgrund av dessa ställningstaganden så står och faller förtalsansvaret – om min tolkning av gällande rätt bättre överensstämmer med rättsläget än den tolkning som hovrätten gjorde i målet Hermansson – med huruvida uppgifterna var sanna eller om det fanns skäligen anledning att tro att de var sanna. I detta fall är det den senare delen av bedömningen som står i centrum. Fanns det skäligen anledning för Dagerlind att tro att dessa uppgifter var sanna? Det är väl – om jag ska uttrycka en personlig uppfattning – där som bedömningen också *borde* landa. Om det här är en slarvig publicering som innebär att en oskyldig person pekats ut som jihadist är det allvarligt. Om det är en publicering som har någon grund i verkligheten kan det vara relevant att sprida uppgifterna.

Jag har ingen aning om hur man ska se på dessa frågor. Jag har tagit del av tingsrättens dom och där görs ingen bedömning i sanningsfrågan eftersom domstolen fann att publiceringen var oförsvarlig. I övrigt har jag inte tagit del av någon bevisning i målet och dessutom är jag generellt skeptisk till att som rättsvetenskapare ägna mig åt

---

³ Om ansvarsfrågan enbart handlar om skadestånd – som i den nu pågående rättegången mellan skådespelarna Johnny Depp och Amber Heard, som torde vara världens mest kända förtalsmål i modern tid och därför kan utgöra ett exempel – finns det större handlingsutrymme.

bevisvärdering "från läktaren", särskilt när jag inte närvarat under huvudförhandlingen. Några egna kunskaper har jag inte i saken. Även i denna del finns det anledning, mot bakgrund av den ton som kan sägas genomsyra tingsrättens domskäl, påminna om att förtalsregeln ska läsas på samma sätt i detta fall som i förtalsmål mot mer etablerade mediers ansvariga utgivare.

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of loops and a long horizontal stroke extending to the right.

Mårten Schultz
Stockholm 2022-05-27